

Тетяна ГОЩІЦЬКА

СЛІДАМИ МИХАЙЛА ЗУБРИЦЬКОГО

(на основі польових матеріалів
з народного будівництва зібраних
в с. Мшанець та Плоске,
Старосамбірського р-ну
Львівської обл.)

В умовах трансформації та стрімкого зникнення явищ традиційної культури зростає потреба рестроспективних досліджень, які дають змогу виявити стан їх збереження, трансформацію та розвиток. Метою нашої статті є дослідження традиційної культури Мшанця та його околиць у сфері народної архітектури, оцінка повноти і доповнення матеріалу зафіксованого М. Зубрицьким з віддалі більш ніж століття.

Ключові слова: етнічна культура, традиція, народна архітектура, традиційне житло, ритуал, звичай.

© Т. ГОЩІЦЬКА, 2011

У науковій спадщині залишеній видатним народознавцем Михайлом Зубрицьким, чи не найяскравіші сторінки присвячені вивченню традиційного укладу однієї з етнографічних груп українських горян — бойків. Свій матеріал дослідник збирав в селі Мшанець (де керував парохією) та його околицях. Його роботи вирізняються надзвичайно багатим і яскравим наповненням фактичного матеріалу, завдяки чому зараз ми маємо у своєму розпорядженні докладний зріз особливостей побуту, світу вірувань та уявлень мешканців традиційного бойківського села¹ [1].

Ми хотіли б привернути увагу до тих робіт вченого, які безпосередньо присвячені чи принагідно торкаються питання народної архітектури. Насамперед це — «Селянські будинки у Мшанці, Старосамбірського повіту» [2], «Будинки і майстри» [3], «Народний календар, народні звичаї і говірки, прив'язані до днів в тижні і до рокових свят (записані у Мшанці, Староміського повіту і по сусідніх селах)» [4], «Село Кіндратів (Турецького повіту)» [5]. Ми знаходимо докладний опис як матеріальної частини будівництва, так і унікальні записи, які ілюструють яскравий світ вірувань, пов'язаних із будівництвом. Попри те, що не можна стверджувати про цілковиту вичерпність зафіксованого матеріалу, ці статті вже стали класичними для дослідників, які торкаються питання етнографії Бойківщини.

У цій статті нас цікавитиме ступінь збереження та розвиток традиційної культури Мшанця та його околиць в сфері народної архітектури, а також оцінка повноти і доповнення матеріалу, зафіксованого М. Зубрицьким з віддалі більш ніж століття. Подібна форма дослідження була вибрана з огляду на те, що в українській етнології ми маємо досвід подібних робіт, які дали надзвичайно цікаві результати і засвідчили доцільність застосування цієї методики [6].

У процесі дослідження ми зробили кілька етнографічних виїздів та обстежили села Мшанець та Плоске, опитали 18 респондентів, обстежили чотири пам'ятки народної архітектури та виявили і зафіксували низку предметів інтер'єру традиційного житла. Така невелика кількість обстежених пам'яток пов'язана з тим, що в 1933 р. в Мшанці сталась велика пожежа, яка, як розповідали інформатори, знищила 35 дворів. Також ми використали люб'язно нам надані польові матеріали з теми «Взаємодопомога в українській сільській громаді».

¹ В подальшому тексті власний польовий матеріал подається без уточнення авторства.

зібрані Романом Тарнавським, та з теми «Будівельна обрядовість», зібрані Андрієм Зюбровським в ході польової експедиції в липні 2005 р. в Старосамбірському районі Львівської області.

Надалі, для зручності викладу та сприйняття матеріалу, спершу розглянемо матеріальну частину будівництва житла та господарських споруд, а далі ми перейдемо до вірувань та звичаїв, пов'язаних з будівництвом.

Насамперед варто розпочати із планувальної структури двору. М. Зубрицький засвідчив побутування на досліджуваних теренах двору зімкнутого типу, де житлові та господарські будівлі зібрано під спільним дахом і розміщені в ряд. Зокрема, він наводить такі типи планувальної структури: комора + хижа + сіни + боїще + стайня [7]; комора + хижа + прибік + сіни + боїще + половник + стайня \ загата (по всій ширні будівлі) [8], або комора + хижа + сіни + стайня — у випадку, якщо селянин був бідніший — сіни виконували також функцію «боїща» [9], або, як побутує зараз, — «боща». Зафіксовані нами будівлі демонструють наступні типи планувальної структури:

комора + «боща» + комора + сіни + хата²;

хата + сіни + комора + «боща» + «куча»³;

комора + кімната/сіни + хата⁴;

комора + хата + кухня/сіни + хата⁵.

У зафіксованих садибах окремо зведені стайні та кучі, що свідчить про поступову трансформацію із двору зімкнутого типу до типу двору вільної забудови. Житла традиційно орієнтували вікнами на схід⁶, лише за умови крайнього браку землі для забудови це правило порушували, і в глухій, торцевій стіні прорубували вікно [10].

² Хата 1936 р. спор. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл., власник: Волощак Федір Іванович, 1934 р. н.

³ Хата 1915 р. спор. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл., власник: Волощак Федір Іванович, 1934 р. н.

⁴ Хата 1933 р. спор. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл., власник: Дилин Михайло Іванович, 1936 р. н.

⁵ Хата 1933 р. спор. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл., власник: Петричкович Марія Петрівна, 1900 р. н.

⁶ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисика Михайла Михайловича, 1928 р. н.

Згідно з інформацією Михайла Зубрицького раніше фундаментів не влаштували, а «трами» клали безпосередньо на землю, і лише під кути та «на звязинах» підкладали велике каміння [11]. Опитані ж нами інформатори свідчать, що якщо «пляц» був сухий то допустимо було класти підвалини безпосередньо на землю, якщо ж ні, то обов'язково робили підмурівки з каменю, скріпленого глиною⁷.

Стосовно конструкції зведення стін, то найбільшого поширення набули будівлі, споруджені в зрубній техніці «в вугла»⁸, «сруп» [12], з півколод (смерекових чи ялинових). Вінці зрубу в'язались у простий замок з випуском. Оскільки стіни зводили з якісного хвойного дерева то вони практично не потребували зовнішньої обробки і забілювались тільки «шпари» між вінцями зрубу⁹.

Під стінами обов'язково споруджували «приспу» з дощок, глини і каміння. З одного боку, на ній сиділи, виконували певні роботи, в негоду по ній можна було перейти до стайні чи комори, а з іншого — «приспа» виконувала також теплоізоляційну функцію: «...То не тягнуло так. Тепло, красно, та й гриб не метав...»¹⁰.

Судячи з отриманих свідчень, стелю («повалу») у давніших будівлях споруджували з півколод¹¹. Вони спиралися на один повздовжній «грагар»¹², на якому, «щоби грім не бив», різьбили хрест¹³, дату зведення житла та інколи квітку¹⁴.

⁷ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.; від Карпишин Василя Павловича, 1927 р. н.

⁸ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Гадзан Марти Іванівни, 1920 р. н., уродженка с. Бабине, Старосамбірського р-ну.

⁹ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Волощак Федора Івановича, 1934 р. н.

¹⁰ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Карпишин Василя Павловича, 1927 р. н.

¹¹ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Терлецької Катерини Михайлівни, 1926 р. н.

¹² Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець, Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Карпишин Василя Павловича, 1927 р. н.

¹³ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисика Михайла Михайловича, 1928 р. н.

¹⁴ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Петричкович Яни Гнатівни, 1928 р. н.

Дахи зводили чотирискхлі, на кроквах «крулях». «Крулі» встановлювали переважно через 1 м, і їх висота залежала від того, чим покриватимуть дах — якщо пошивали, наприклад, соломою — то його робили стрімкішим¹⁵: «...Кровлі уставляють досить стрімко, через що і стріха стрімка і не псуєть ся скоро від дощу, бо вода скоро спливає на землю...» [13]. Це було зумовлено також тим, що стрімка стріха забезпечувала відповідний простір на «поді» — на горіщі, де складали сіно та тримали збіжжя¹⁶. На крокви прибивали лати, а до них вже пошивали сніпки з житньої соломи. Коли виникала необхідність, господар замінював зіпсуті сніпки і таким чином відновлював стріху. Гребінь даху додатково укріплювався «кізлянями» (дві ялові планки, збиті перпендикулярно), «ярмом» (дві довгі паралельні планки, з'єднані поперечинами) чи «палубами» (дерев'яний жолоб) [14]. В часи М. Зубрицького дахи переважно покривали соломою, а в Мшанці була лише одна хата під «гонтьом». Такий стан речей, згідно отриманих свідчень, зберігався практично до 40-х рр. ХХ ст.

У традиційних житлах була глиняна долівка, її набивали дерев'яними «добинками», і кожної суботи таку «підлогу» мили і підмащували жовтою глиною¹⁷.

М. Зубрицький свідчив, що здебільшого в хатах було три вікна, в одному вікні — від 6 до 12 шибок. Часто їх закріплювали намертво цвяхами або дерев'яними кілочками. Також могли споруджувати вікна на завісах, але таких було небагато. Також робили вікна, які кріпились на дерев'яних рейках і при потребі їх можна було відсунути або й зняти [15]. На жаль, нам не вдалось зафіксувати жодних свідчень про це.

Щодо системи опалення, то отримали велику кількість згадок про ще порівняно недавнє побування тут курної системи опалення¹⁸. Інформатори

¹⁵ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

¹⁶ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець, Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Карпишин Василя Павловича, 1927 р. н.

¹⁷ Записано 16.06.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Матішак Катерини Олексіївни, 1929 р. н.

¹⁸ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Волощака Федора Івановича, 1934 р. н.; від Цисика Михайла Михайловича, 1928 р. н.; від Карпишин Василя Павловича, 1927 р. н.; від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.; Записано 27.07.07 р., в с. Плоске

свідчать, що на початку 50-х рр. ХХ ст. в Мшанці збереглась ще одна курна хата¹⁹. Піч споруджували в куті житлової камери з правого боку від дверей. Зводили її з глини і каменю просто на долівці²⁰. «Челюсті» печі формували за допомогою дерев'яних підпор і округлих «клецьків». Через кілька днів їх підпалювали, дерево вигорало, і робоча частина печі була готова. Між піччю і стіною влаштували запічок, а перед челюстями припічок [16]. Дим виходив через челюсті, далі підіймався догори і виходив через отвір в повалі, який після того, як напаять, закривали шматтям чи дошкою²¹. П'єци робили великі на 8-10 хлібів і щоразу після випікання піч всередині підправляли глиною²². У хатах з курною системою опалення стіни не білили: «...Не білили, то й так називат — курна хата...»²³, а «...мили до половини, від половини кільково то була сажа, було чорно, а тут трохи миля...»²⁴.

З правого боку від входу в житлову камеру стояла дерев'яна «полиця»: «...В них кладуть миски, горці, фляшки, держать там молоко в гоцях і заміщують інші дрібниці...» [17]. Далі вздовж фронтальної стіни була довга нерухома лава. Використовували також менші ослони²⁵. У найдальшому від печі куті стояв стіл-скриня. Він складався з «підсто-

Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Гадзан Марти Іванівни, 1920 р. н., уродженки с. Бабине Старосамбірського р-ну; від Терлецької Катерини Михайлівни, 1926 р. н.; від Никодяк Катерини Лук'янівни, 1935 р. н.; Сисин Анни Миколаївни, 1931 р. н.; від Матішак Катерини Олексіївни, 1929 р. н.; від Цисик Марти Олексіївни, 1925 р. н.;

¹⁹ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Волощака Федора Івановича, 1934 р. н.

²⁰ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске, Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Гадзан Марти Іванівни, 1920 р. н., уродженки с. Бабине Старосамбірського р-ну.

²¹ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске, Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Терлецької Катерини Михайлівни, 1926 р. н.

²² Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Гадзан Марти Іванівни, 1920 р. н., уродженки с. Бабине Старосамбірського р-ну.

²³ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисика Михайла Михайловича, 1928 р. н.

²⁴ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Терлецької Катерини Михайлівни, 1926 р. н.

²⁵ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

лин» або «столвн» та кришки — «накриви», його: «ладять з яворових дощок і дуже його шанують через те, що на ній їдять, лежить хліб, паска і на Святий вечір сніп...» [18]. Для сну використовували дерев'яні ліжка²⁶, на які стелили солому, далі плахти чи «годзи»²⁷. Ложки зберігали в «лижнику»²⁸ чи «залижнику»: дві невеликі дошки, збиті перпендикулярно, — в одній були посверлені дірки, куди і вставляли ложки²⁹.

Житло освітлювали «скіпами» довгими лучинами які запалювали по черзі. У тому випадку якщо в господарстві були вівці, то використовували лосві світильники. Якщо ж розводили бджіл, то могли використовувати воскові свічки, але вони були достатньо дорогими, тому не набули широкого вжитку. З часом почали використовувати газові лампи фабричного виробництва³⁰.

У сінях також була глиняна долівка, оскільки бідніші селяни безпосередньо в них молотили зерно, тобто інколи вони виконували функцію «боща». Тут же інколи стояли жорна [19]. На горище («під») вела драбина з сіней, там зберігали сіно, інколи збіжжя. В сінях часто влаштовували двоє наскрізних дверей³¹. Двері закривались на дерев'яні засуви чи «замки» з дуже простим механізмом [20], які з часом замінили металеві³².

Комору заблоковували із житлом, тут у скринях зберігали виткане полотно, в окремих дерев'яних «перерубах» тримали різноманітне збіжжя: біб, горох, фасолу, пшеницю, овес, ячмінь³³ тощо, і від-

повідно комора була першим приміщенням, де почали стелити підлогу з дерев'яних дощок³⁴. На «жердках» чи в скрині («куферці»³⁵) зберігали також святковий одяг³⁶.

Також при хаті споруджували «боща» — стодолу, сюди звозили снопи і молотили збіжжя. При «бощі» споруджували «ріг» для зберігання сіна³⁷.

Так само при хаті була заблокована одна чи дві стайні, залежно від кількості худоби в господарстві. У ній настеляли дерев'яну підлогу, найчастіше соснову, яка добре витримувала вологу³⁸. Коло стайні ж робили невелику прибудову «кучу» для утримання свиней [21].

Для зберігання взимку картоплі та інших коренеплодів викопували «пивниці», «погірби»³⁹ чи «ями». Найпростішими за конструкцією були «ями»: прямокутна яма, дно якої вистеляли соломною чи сухим листям, в неї засипали картоплю, прикривали соломною, застромляли жердину обмотану соломною для вентиляції і робили насип з глини. Таким чином зберігали здебільшого насіння⁴⁰. Пізніше почали споруджувати більш досконалі «склепи», викладені каменем [22].

Стосовно самого процесу зведення житла, то М. Зубрицький звернув увагу на звичай громадської допомоги під час будівництва, пам'ять про який порівняно добре збереглась і в наш час. Господар міг кликати односельців на допомогу вже на

³⁴ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Никодяк Катерини Лук'янівни, 1935 р. н.; Сисин Анни Миколаївни, 1931 р. н.

³⁵ Записано 16.06.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Матішак Катерини Олексіївни, 1929 р. н.

³⁶ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Гадзан Марти Іванівни, 1920 р. н., уродженки с. Бабине Старосамбірського р-ну.

³⁷ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.; Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Никодяк Катерини Лук'янівни, 1935 р. н.; Сисин Анни Миколаївни, 1931 р. н.

³⁸ Записано 16.06.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Матішак Катерини Олексіївни, 1929 р. н.

³⁹ Записано 27.07.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Сап'як Стефанії Олексіївни, 1949 р. н.; Коровець Ганни Михайлівни, 1930 р. н.

⁴⁰ Записано 16.06.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Матішак Катерини Олексіївни, 1929 р. н.

²⁶ Записано 27.07.07 р., в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисик Марти Олексіївни, 1925 р. н.

²⁷ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

²⁸ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисик Марти Олексіївни, 1925 р. н.

²⁹ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске, Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Никодяк Катерини Лук'янівни, 1935 р. н.; Сисин Анни Миколаївни, 1931 р. н.

³⁰ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

³¹ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Волощак Федора Івановича, 1934 р. н.

³² Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисик Марти Олексіївни, 1925 р. н.

³³ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

етапі зведення будівельного матеріалу, йому допомагали, при потребі, розбирати старе житло, на місці якого планувалось будівництво та безпосередньо під час спорудження нової будівлі [23]. Пам'ять про це фіксуємо і зараз: «...Люди помагали будувати і їм за це ніхто не платив. ...То господар ходив запрошувати «до помочи». В кожного було багато родичів, бо мали по вісім — десять дітей. Пішли та й помогли родичі і сусіди. Зараз хто тобі буде безплатно помагати? Як мав поважну причину, то міг і не прийти «до помочи». Ніхто за це на нього не ображався...»⁴¹. Оскільки будівництво відносилось до найважчих робіт, то толоку скликали лише в будні дні. «В свято не робили. Могли в невелике свято піти помогти священику, а в неділю — ні»⁴², і називали це — «йти на будову»⁴³. Господар міг сам запрошувати на толоку⁴⁴, але помічники могли приходити і без запрошення — це стосувалось сусідів, які виконали свою роботу раніше⁴⁵, чи у випадку допомоги бідним односельцям⁴⁶ чи погорільцям⁴⁷. Переважно помічники працювали за «гостину»⁴⁸. «Такі люди були,

що помагали без всякого. Навіть майстру могли не платити, якщо він був добрим сусідом чи родичем...»⁴⁹, інколи платили лише майстрові⁵⁰, або наймали кількох помічників, «то свої помагають безплатно, а чужі беруть гроші...»⁵¹. Важливим був звичай допомоги погорільцям. «У 1933 році у нас тут всьо згоріло. І вїйт виділив ліс. Все село їздило в ліс, «клеци» різали і ввозили до хати. Громада мала громадський ліс і могла виділити з нього «клеців» безплатно»⁵². Михайло Зубрицький зазначав, що селяни радо брали участь в будівництві чи ремонті громадських споруд (ймовірно, тому що це була свого роду справа престижу, вони свідчили про згуртованість та до певної міри про заможність громади), зараз же фіксуємо: «Сходяться всі гуртом, як вїйт закликав. Церкву в нас побудували спеціальні майстри. Їм платили, громада кормила»⁵³.

Переходячи до питання підбору будівельного матеріалу, необхідно зазначити, що досліджувані терени знаходяться в зоні поширення смерекових лісів, відповідно основним будівельним матеріалом було дерево, а глину і камінь використовували лише для набивання долівки, спорудження приспи тощо. Найбільш придатною респонденти вважали смереку — «...тепла дуже і... легка»⁵⁴, ялиці⁵⁵, сосні «добре витримує воду»⁵⁶. З дуба

⁴¹ Записано Р. Тарнавським 15.07.05 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Дилин Михайла Івановича, 1936 р. н.

⁴² Записано Р. Тарнавським 15.07.05 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну, Львівської обл. від Кирина Павла Ільковича, 1925 р. н.

⁴³ Записано Р. Тарнавським 15.07.05 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кирина Павла Ільковича, 1925 р. н.

⁴⁴ Записано Р. Тарнавським 15.07.05 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

⁴⁵ Записано Р. Тарнавським 15.07.05 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну, Львівської обл. від Кирина Павла Ільковича, 1925 р. н.

⁴⁶ Записано Р. Тарнавським 15.07.05 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Гудзь Катерини Федорівни, 1932 р. н.

⁴⁷ Записано Р. Тарнавським 15.07.05 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Гудзь Андрія Андрійовича, 1931 р. н.

⁴⁸ Записано Р. Тарнавським 15.07.05 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Дилин Михайла Івановича, 1936 р. н.; Записано Р. Тарнавським 15.07.05 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кирина Павла Ільковича, 1925 р. н.; Записано Р. Тарнавським 15.07.05 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

⁴⁹ Записано Р. Тарнавським 15.07.05 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кирина Павла Ільковича, 1925 р. н.

⁵⁰ Записано Р. Тарнавським 15.07.05 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

⁵¹ Записано Р. Тарнавським 15.07.05 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Гудзь Андрія Андрійовича, 1931 р. н.

⁵² Записано Р. Тарнавським 15.07.05 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Дилин Михайла Івановича, 1936 р. н.

⁵³ Записано Р. Тарнавським 15.07.05 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кирина Павла Ільковича, 1925 р. н.

⁵⁴ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

⁵⁵ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Волощака Федора Івановича, 1934 р. н.

⁵⁶ Записано 16.06.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Матішак Катерини Олексіївни, 1929 р. н.

(оскільки він не поширений на цих теренах і відповідно дорожчий) зводили лише нижні вінці зрубу «трам'я»⁵⁷. Згідно зафіксованих свідчень, придатна для будівництва деревина мала мати принаймні 50—70 років — «...воно є твердше, бо молодняк то є рідоньке...»⁵⁸. Зрубували дерево традиційно взимку.

Далі вибраний матеріал продовжував проходити перевірку за допомогою низки заборон. Так уникали дерева з омелою «відьмячою мітлою»⁵⁹, дерева, «...що его стинають на будинок, зависить ся на друге, не хвалять собі сего, бо певно буде горіти...» [24], уникали дерева зі «свічкою» — «...таке дерево нечисте: тогди в хижі «лупкат» «стрілят», а се на зле ворожит...» [25].

Керував будівництвом майстер-будівельник, який в народній свідомості надіявся певними надприродними здібностями, і, відповідно, міг справляти позитивний чи негативний вплив на майбутню долю мешканців житла, яке він зводив [26]. Михайло Зубрицький зазначав що

«майстер мусить «знати від себе», знатися з нечистим, щоби йому не шкодило. ... Повідають нераз: «Він добрий майстер, до всього придатний, але не знає від себе». Такий і не бере ся до великої роботи. Се й є причина, що хто будь не візьме ся до нової роботи, ані в старій будівлі не підійме ся робити, які нові перерібки» [27].

Ці уявлення фіксуємо і зараз, так селяни вірять, що «має бути розумний. Має мати від себе якийсь талант. Інакше він не подужає щось будувати»⁶⁰, «...майстри знають... що же зробити, що він може і вмерити навіть»⁶¹, «...може зробити. Може, що не

буде ся вести господарка. Є всякі...»⁶².

Здебільшого запрошували одного головного майстра, допомагали йому силами родини, інколи майстер із собою приводив кількох помічників. Цікавим є зафіксоване вірування про те що, якщо майстер почав і з якихось причин полишив роботу, комусь іншому небезпечно було братися її закінчувати:

«Старі люди казали, як бис пішов, щоб інший майстер не йшов добудовувати хату, або щось там, щось робити. Ну щось він знав, щось він ворожив. Другий би не пішов...»⁶³.

«Там в Галівці пішов ставити, та й не знав ніц, тай вмер. А другий каже: «Я поставлю. Я закінчу». Як-би він не знав, він би не йшов ставити хату»⁶⁴.

При виборі місця для житла впершу чергу звертали увагу на сухі, рівні ділянки недалеко від води⁶⁵. Далі місце перевіряли за допомогою різноманітних прикмет і заборон. Бойки традиційно остерегались будувати на межі, на дорозі, на стежці («...де люди ходять, там ця хата довго стояти не буде. Або розвалит ся, або запалит грім...»⁶⁶), на окарі⁶⁷, на місці старої хати, якщо вона згоріла від удару блискавки⁶⁸. У випадку, якщо будували на місці старої хати, то заборонялось прибудовувати щось з її західного боку⁶⁹. Інколи користувалися послугами професійного «ворожільника», але М. Зубрицький

⁶² Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисика Михайла Михайловича, 1928 р. н.

⁶³ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Волощака Федора Івановича, 1934 р. н.

⁶⁴ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Матішак Катерини Гнатівни, 1923 р. н.

⁶⁵ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисика Михайла Михайловича, 1928 р. н.

⁶⁶ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Волощака Федора Івановича, 1934 р. н.

⁶⁷ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Матішак Катерини Гнатівни, 1923 р. н.

⁶⁸ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Волощака Федора Івановича, 1934 р. н.

⁶⁹ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисик Марти Олексіївни, 1925 р. н.

⁵⁷ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

⁵⁸ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Карпишин Василя Павловича, 1927 р. н.

⁵⁹ Записано А. Зюбровським 15.07.2005 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

⁶⁰ Записано А. Зюбровським 15.07.2005 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Стецьковича Івана Федоровича, 1939 р. н.

⁶¹ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Матішак Катерини Гнатівни, 1923 р. н.

іронічно зазначав, що ніколи не чув, щоб за його порадою перенесли місце будівництва [28]. Визначальною при виборі була думка майстра-будівельника.

«Він як знає, то вже знає, що то є чисте місце. А як щось там є, він повість: «Не, я тут будувати не буду»⁷⁰;

«...як майстер є добрий, то він подивився, чи той пляц є чистий»⁷¹;

«...але майстри тото знали, де ставити, де чистий пляц, де нечистий»⁷².

У тому випадку якщо пляц виявлявся «нечистим», майстер міг цьому зарадити:

«В нас там, так само на горі ставила жінка хату. І зачали ставити хату, так, а пляц нечистий бив. І вона казала, як то перше не було татого, такого всякого, а така своя во роба, шмаття. Повідаєт:

— Я вам дам дві пари шмаття, тільки ж би тут ми хата була, пляц би бив чистий.

А той майстер каже.

— Добре. Я тобі так зроб'ю.

Він подивився, подивився на то всьо — пляц не був чистий, і взяв тото нагнав. Як тото вигнав, то так воно всьо рипіло, кукурудзя пригнало аж до землі, так він тото вигнав. То таке як злого духа вигнав. Хто його знає, як він то виганяв... Він хіба сам знає. А та газдиня казала, каже:

— Йой, я так би хотіла видіти, шо то є, яке то то є...

— А дай мені ще пару шмаття.

— Дам!

І вона пообіцяла ще шмаття дасть і повідає (майстер. — Т. Г.):

— Ходи сюда. Стала бис на той пляц. — Він повідаєт: «Ставай мені наперідки, таво».

Вона йому стала наперідки, але виділа хоба поросся, як то кажуть, матку з поросятім. Вона таке ввиділа. То то було нечисте. А він тото вигнав відтам...»⁷³.

«Як во сусідска хата, а майстер ставив йому хату ту во над водов, ту пляц не був чистий і він тото так само відтам, з того пляцу вигнав. Ту пригнало всьо. Пішло потому, ту ген де один

чоловік сіно сушив, то йому то сіно забрало і пішло десь виськ тото. Нагнав гет...»⁷⁴.

Яскраві свідчення про надзвичайні здібності майстра фіксував М. Зубрицький:

«Той сам Гриць із Скородного ставить сего року з Луцьом повіство в Плоскім. Луць довбав дерево долотом, котре держав в лівій руці, а в правій топір, і обухом бив долото. Якось топір відскочив і затяв го вістрьом в чоло, а долото вискочило з руки, упало і протяло ногу. Однак кров не текла, бо не пустив. Як він се зробив, не хотів повісти, а научив ся сеї штуки від Вилгелема, німця (кольоніста), майстра з Бандрова. Робили разом в Лютовицях; Вилгелем упився і повів Луцьови, як не пустити крові. Вилгелем упав раз на погарці в Мшанци в яму, звідки добували нафту, потовк ся, покалічив. Кров доти ішла, доку єї не увидів. Зараз стала» [29].

«Оден молодий газда таке оповідав про сего Вилгелема. Бандрівце ставили верх на нашій церкві. Наш отиць рубали поліна на оборі і так їх ноги заболіли, що уклякли, так на колінцях влізли до хижі. Післали мене до Велгелема. Він прийшов, зняв капелюх, прикляк, закляв, бо щось мовив, і вітцю подало, бо пішли тої хвили до роботи» [30].

З майстром намагалися підтримувати добрі стосунки, нічим не ображати, щоб не наклепати на себе його немилість. Особливу силу і вплив на майбутнє мешканців майстер мав під час закладин будівлі:

«Перед зав'язинами будинку, коли майстер вирубує карб, затинає трам на людей, на худобу, або інше шо увидить, щоби єму не шкодило» [31].

Вважається, що в цей час небезпечно навіть проходити повз місце, де розпочинають будову:

«Моя мама казала, майстер казав так — шо якщо в той час, коли вже трам'я зав'язують, якби щось знали, що не можна людям на той час виходити туди. Бо вони в той час молять чи шо...»⁷⁵.

Важливе значення надавалося часу початку зведення житла. Насамперед заборона стосувалась будівництва в високосний рік.

«А кому конче треба було будувати, то цього року зав'язує, а на другий — високосний — кінчає хату. Аби тільки затягнув ті трами...».

⁷⁰ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Никодяк Катерини Лук'янівни, 1935 р. н.; Сисин Анни Миколаївни, 1931 р. н.

⁷¹ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисик Марти Олексіївни, 1925 р. н.

⁷² Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Матішак Катерини Гнатівни, 1923 р. н.

⁷³ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисик Марти Олексіївни, 1925 р. н.

⁷⁴ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисик Марти Олексіївни, 1925 р. н.

⁷⁵ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Никодяк Катерини Лук'янівни, 1935 р. н.; Сисин Анни Миколаївни, 1931 р. н.

Інформатори свідчать що «...то робили в певні дні...»⁷⁶. Наприклад, понеділок (як і назагал в українців) вважався «важким днем» [32]: «...В понеділок всякий випадок — ні. В понеділок не зав'язували...»⁷⁷. Не схвалювали також початок роботи у середу⁷⁸ чи п'ятницю⁷⁹, натомість розпочинали вранці⁸⁰ у вівторок, четвер та в суботу [33].

М. Зубрицьким зафіксоване цікаве ворожіння про майбутню долю мешканців хати на першій трісці, яка відлетіла з підвалин:

«Як перша тріска, коли майштер зачинає тесати, упаде від луба до землі, буде мерлець; як тим боком, що від дерева — весілля, як упаде на двір, за трам — буде мерлець або «чкода»; як до середини будинку, буде весілля. Як тупір за першим разом дасть огню — буде горіти...» [34].

Коли зроблено перші врубки, наступав час для так званої «будівельної жертви». В досліджуваному регіоні, як і на загал по Україні, зафіксовано її побутування у безкровному варіанті. Зав'язуючи підвалини на кутах, майстер вирізав хрест⁸¹, куди закладав певний набір предметів: гроші «копійки»⁸², часник, який лежав на столі на Святий вечір⁸³, кропили свяченою водою⁸⁴, клали зілля — водолян, троян і чорнотою⁸⁵, «крейцарь на четверо розрубаний в чотирьох углах

по одній четвертині і чорного єдвабу, а біда не приступить, а також щоби чорна худоба множила-ся... кладуть також живе срібло в пір'ю, щоби все множилося, олово, барвінку на весілля, вовну, овес, сіль, вербу, біле дерево, подібне до трепети, крейду, вугля, щоби велика худоба множила ся — і біла і чорна» [35], після чого заклад закривали і кликали священика для освячення підвалин⁸⁶. Після закладин господар повинен був почастивати майстра, запрошеного священика і сусідів [36]: «майстер каже: «Я зробив то, що треба, значить могорич»⁸⁷.

Зафіксовано одичне свідчення про те, що наступну інформацію про місце, вибране для житла, міг дати сон майстра коло зав'язаних підвалин.

«Вже, значить, затегнули трам'я, затегнули і полягали... а такий хрестик зробили з патичків і так за'єли і полягали. Полегали..., встають і каже: «Ту добре місце, добре будувати». Полегали так збоку, але то майстер всьо знав, знав що до чого»⁸⁸.

Робота майстра вважалась закінченою, коли зводили крокви, і на першу з них майстер напинав будівельну віху — «квітку»⁸⁹, «віху»⁹⁰, «вінок»⁹¹. То був букет⁹², «квіти, вкривані платком»⁹³, гілки «яловця»⁹⁴, прикрашені «папір'ям»⁹⁵ чи кольоро-

⁷⁶ Записано А. Зюбровським 15.07.2005 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

⁷⁷ Записано А. Зюбровським 15.07.2005 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

⁷⁸ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисик Марти Олексіївни, 1925 р. н.

⁷⁹ Записано А. Зюбровським 15.07.2005 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

⁸⁰ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисик Марти Олексіївни, 1925 р. н.

⁸¹ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Карпишин Василя Павловича, 1927 р. н.

⁸² Записано А. Зюбровським 15.07.2005 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Стецьковича Івана Федоровича, 1939 р. н.

⁸³ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Никодяк Катерини Лук'янівни, 1935 р. н.; Сисин Анни Миколаївни, 1931 р. н.

⁸⁴ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

⁸⁵ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисик Марти Олексіївни, 1925 р. н.

⁸⁶ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Матішак Катерини Гнатівни, 1923 р. н.

⁸⁷ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

⁸⁸ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Никодяк Катерини Лук'янівни, 1935 р. н.; Сисин Анни Миколаївни, 1931 р. н.

⁸⁹ Записано А. Зюбровським 15.07.2005 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Стецьковича Івана Федоровича, 1939 р. н.

⁹⁰ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Никодяк Катерини Лук'янівни, 1935 р. н.; Сисин Анни Миколаївни, 1931 р. н.

⁹¹ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисик Марти Олексіївни, 1925 р. н.

⁹² Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Гадзан Марти Іванівни, 1920 р. н., уродженки с. Бабини Старосамбірського р-ну.

⁹³ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Карпишин Василя Павловича, 1927 р. н.

⁹⁴ Записано А. Зюбровським 15.07.2005 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Стецьковича Івана Федоровича, 1939 р. н.

⁹⁵ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисик Марти Олексіївни, 1925 р. н.

вими «політичками»⁹⁶. Далі слідувала гостина — «могорич»⁹⁷.

Інколи, з певних причин, незадоволені майстри могли дошкульно пожартувати з господаря. В етнографічній літературі знаходимо подібні приклади, коли замурували шматок скла в комин чи засипали сіль, яка мала притягувати вологу між вінці зрубу тощо [37]. У більшості випадків за могорич таку «шкоду» усували. Наведемо подібний випадок:

*«Я знаю — мурували хату в одного і замурували йому фляшку на угол, то саме горлишко на углу. Дує вітер, а воно: «Гуууууу!» — відчуває людина. Ну і всьо. Він живе, а воно і гуде і гуде. Ну кажут:
— Ми тобі то зробимо, значить, що не буде. Давай могорич!
І заліпили дірку»⁹⁸.*

Опитані респонденти засвідчили, що входячи перший раз до хати, поперед себе пускали півня — «жиби добре все било»⁹⁹, ката, собаку — «буде добре»¹⁰⁰. Зафіксовано кілька свідчень про те, що когута залишали на ніч, але більшість інформаторів свідчили, що заходили одразу слідом за твариною. Побутувало також вірування, що в готовому житлі потрібно залишити щось недоробленим ще на рік¹⁰¹.

Низка заборон була пов'язана зі здійсненням переробок у вже зведених хаті. Зокрема, категорично заборонялося прорубувати нові вікна, але разом з тим дозволялося їх закладати, якщо в цьому виникала необхідність¹⁰².

«Ані в старій будівлі не підійме ся робити, які нові перерібки. В Михнівці домагав ся священник

від майстрів, що направляли помешкане, щоби вирубали єму в сліпій стіні вікно. Однак ніхто не брав ся до сего. Так він взяв сам топір у руки і, затавивши раз стіну, сказав: «То на попа», за другим разом «То на попадо», а за третім разом: «А то на єго діти». Початок зроблено. майстри за хвилю вирубали вікно» [38].

Михайло Зубрицький описав також вірування в «домашнього духа» — «хованця», який допомагав в господарстві при умові, що з ним добре обходились [39]. Дослідник зафіксував яскравий сюжет, у якому «хованець» народжується з мертворожденного чи вбитого молодшого брата, і виказує себе тільки тоді, коли зрубують вербу, в якій він живе, з того моменту домовик починає допомагати у господарстві, у подальшому його вбив грім під час грози [40]. Інформатори вживають назви «домовик»¹⁰³, «годованець»¹⁰⁴, «федьо»¹⁰⁵ і характеризують як «нечисту силу».

«То таке казали, що вони їм дають десь там на п'єд їсти. Що десь там на Святий вечір, чи яке, саме перше їм дають, бо як не дадуть їм — вони все рознесуть в хаті... Ні солене їм ні. Вони за солене злостят. Та чуєте що — розмітували всяке, як їм не сподобалось...»¹⁰⁶.

Ми зафіксували вірування про появу домовика зі «зноска», якого дев'ять днів носять під пахвою¹⁰⁷. Запис, зроблений М. Зубрицьким, був більш повним:

«Хто хоче мати хованця, як знесе курка яйце зноска, носит го 9 днів під лівим плечом, не мие ся, не кстит ся, не мовит паціру. По дев'ятьох днях виймає з під плеча і ударит прутом єдноростом (літоросткою, що за єдин рік виросте), а з яйця вискочит паничик і питат ся: «Чого пожадаш? То я ти буду помочи» [41].

⁹⁶ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Волощука Федора Івановича, 1934 р. н.

⁹⁷ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Никодяк Катерини Лук'янівни, 1935 р. н.; Сисин Анни Миколаївни, 1931 р. н.

⁹⁸ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

⁹⁹ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисик Марти Олексіївни, 1925 р. н.

¹⁰⁰ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

¹⁰¹ Записано А. Зюбровським 15.07.2005 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Стецьковича Івана Федоровича, 1939 р. н.

¹⁰² Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цисик Марти Олексіївни, 1925 р. н.

¹⁰³ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

¹⁰⁴ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Дубей Анастасії Іванівни, 1927 р. н.

¹⁰⁵ Записано 16.06.07 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

¹⁰⁶ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Дубей Анастасії Іванівни, 1927 р. н.

¹⁰⁷ Записано А. Зюбровським 15.07.2005 р. в с. Мшанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.; Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Дубей Анастасії Іванівни, 1927 р. н.

Отримано свідчення й про те, що власник домовика перед смертю обов'язково повинен був передати його комусь іншому, інакше не міг померти. Демона, наприклад, можна було продати разом із чимось.

«Він буде казати: «Я тобі продаю всьо». А ви скажете: «Я всьо не хочу, хіба беру що беру, а те всьо держи собі»¹⁰⁸.

Ведучи мову про стан збереження досліджуваної ділянки традиційної культури, можемо охарактеризувати його як задовільний. Так, услід за М. Зубрицьким, але з різницею в сотню років, ми фіксуємо практично ідентичну інформацію про конструкцію зведення житла, побутування курної системи опалення, інтер'єр, звичай громадської взаємодопомоги при будівництві, зарубування підвалин нової будівлі, «будівельну жертву» при закладенні нового житла тощо. Деякі елементи, проте, з плином часу зазнали змін, — так бачимо перехід від зімкнутого двору до типу вільної забудови, чи від курної до напівкурної системи опалення тощо. Деякі вірування зафіксувати вже не вдалося, зокрема заборону здійснення будь-яких переробок у готовій хаті. І попри те, що статті М. Зубрицького є безцінним джерелом, зокрема з питань народної архітектури, все ж деякі питання залишилися поза його увагою. На жаль, відсутня інформація про вибір місця для житла, будівельну віху, новосільні звичаї та обряди. Саме тому важливим було проведення повторних досліджень, які допевної міри доповнили наявні вже знання. Наприклад, М. Зубрицький присвятив окрему статтю особі майстра-будівельника [42], де наводить надзвичайно цінну інформацію, яку в такій повній мірі зафіксувати зараз неможливо. Проте її вдалось доповнити зафіксованими уявленнями про небезпеку закінчувати роботу, розпочату іншим майстром, або сюжетами про те, як майстер виганяв «нечистого» з місця майбутнього будівництва, чи ворожінням про місце для житла, коли інформацію майстер мав отримати зі сну коло зав'язаних підвалин. М. Зубрицький, висвітлюючи вірування в «домашнього духа», обмежився наведенням одного, проте яскравого сюжету, де «хованцем» стає померлий ще немовлям брат господаря, і який не виказує себе, доки не знищують місце його перебування, і з цього моменту починає допомагати вести господар-

ство і, зрештою, гине вбитий громом. Від опитаних інформаторів було отримано дані про назви домовика, функції, локалізацію у житлі та оцінку — традиційно для цих теренів негативну: «нечиста сила».

Підбиваючи підсумки, потрібно відмітити доволі добрий ступінь збереження цього пласту традиційної культури у досліджуваному регіоні і констатувати потребу проведення подібних ретроспективних досліджень, які дають змогу виявити ступінь збереження, зафіксувати трансформацію та доповнити раніше отриману інформацію.

1. Дем'ян Г. Маловідомі сторінки життя і наукової праці Михайла Зубрицького / Г. Дем'ян // ЗНТШ. — Львів, 1992. — Т. ССХХІІІ. Праці секції етнографії та фольклористики. — С. 172—196; Данилюк А. Внесок Михайла Зубрицького в дослідження архітектури Бойківщини / А. Данилюк // Бойківщина. Історія та сучасність. — Львів, 1996. — С. 3—4.
2. Зубрицький М. Селянські будинки у Мшанци, Старосамбірського повіту / Михайло Зубрицький // Матеріали до української етнології. — Львів, 1900. — Т. ХІ. — С. 1—22.
3. Зубрицький М. Будинки і майстри / Михайло Зубрицький // Житє і слово: вістник літератури, історії і фольклору. — Львів, 1895. — Т. 3. — С. 71—75.
4. Зубрицький М. Народний календар, народні звичаї і говірки прив'язані до днів в тижни і до рокових свят (записані у Мшанци, Староміського повіту і по сусідніх селах) / Михайло Зубрицький // Матеріали до українсько-руської етнології. — Львів, 1900. — Т. ІІІ. — С. 33—60.
5. Зубрицький М. Село Кіндратів (Турецького повіту) / Михайло Зубрицький // Житє і слово: вістник літератури, історії і фольклору. — Львів, 1894. — Т. 4. — С. 104—112; 216—230.
6. Сілецький Р. Про збереження однієї етнокультурної традиції в галицькому селі (на прикладі будівельної обрядовості із с. Довпотів Калуського р-ну, Івано-Франківської обл.) / Роман Сілецький // Народознавчі зошити. — Львів, 2004. — № 1—2. — С. 250—254.
7. Зубрицький М. Село Кіндратів (Турецького повіту). — С. 1.
8. Там само. — С. 7.
9. Там само. — С. 1.
10. Зубрицький М. Селянські будинки у Мшанци... — С. 19.
11. Зубрицький М. Будинки і майстри. — С. 71.
12. Зубрицький М. Селянські будинки у Мшанци... — С. 6.
13. Там само. — С. 7.
14. Там само. — С. 7.
15. Там само. — С. 9.

¹⁰⁸ Записано 27.07.07 р. в с. Плоске Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Дубей Анастасії Іванівни, 1927 р. н.

16. Там само. — С. 11.
17. Там само. — С. 12.
18. Там само. — С. 13.
19. Там само. — С. 9.
20. Там само. — С. 10.
21. Там само. — С. 18.
22. Там само. — С. 18.
23. Там само. — С. 3.
24. *Зубрицький М.* Будинки і майстри. — С. 71.
25. Там само. — С. 71.
26. *Сілецький Р.* Майстер-будівельник у звичаях та повір'ях українців / Роман Сілецький // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Львів, 2003. — Вип. 38. — С. 523.
27. *Зубрицький М.* Будинки і майстри. — С. 73.
28. *Зубрицький М.* Селянські будинки у Мшанци... — С. 3.
29. *Зубрицький М.* Будинки і майстри. — С. 74.
30. Там само. — С. 74.
31. Там само. — С. 72.
32. *Зубрицький М.* Народний календар, народні звичаї... — С. 33.
33. *Зубрицький М.* Селянські будинки у Мшанци... — С. 6.
34. *Зубрицький М.* Будинки і майстри. — С. 72.
35. Там само. — С. 73.
36. *Зубрицький М.* Селянські будинки у Мшанци... — С. 6.
37. *Сілецький Р.* Майстер-будівельник у звичаях... — С. 536.
38. *Зубрицький М.* Будинки і майстри. — С. 73.
39. *Зубрицький М.* Селянські будинки у Мшанци... — С. 20.
40. Там само. — С. 21.
41. Там само. — С. 21.
42. *Зубрицький М.* Будинки і майстри. — С. 71—75.

Hoshchitska Tetiana

FOLLOWING MYKHAILO ZUBRYTSKY
(ACCORDING TO FIELD MATERIALS FROM
BOYKO AREA AND PIDHIRYA BORDERLAND)

Under conditions of transformations and rapid disappearing of traditional cultural phenomena there is a growing need in retrospective studies that might enable a determination of artifacts as for level of conservation, transformation and development. The aim of present paper is a research-work in traditional culture by the inhabitants of the village of Mshanets and its surroundings as well as in the sphere of folk architecture, as well as evaluation of the completeness of materials registered by M. Zubrytsky from a distance of more than a century and some additions to ones.

Keywords: ethnical culture, traditional culture, folk architecture, traditional habitation, custom, ritual.

Гощичкая Татьяна

ПО СЛЕДАМ МИХАИЛА ЗУБРИЦКОГО
(НА ОСНОВЕ ПОЛЕВЫХ МАТЕРИАЛОВ
ПО НАРОДНОЙ АРХИТЕКТУРЕ
ИЗ С. МШАНЕЦ И С. ПЛОСКЕ,
СТАРОСАМБОРСКОГО Р-НА
ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ)

В условиях трансформации и стремительного исчезновения явлений традиционной культуры возрастает необходимость ретроспективных исследований, которые дают возможность определить уровень их сохранности, изменчивости и развития. Целью нашей статьи является исследование традиционной культуры с. Мшанец и его окрестностей в сфере народной архитектуры, оценка полноты и дополнение материалов, зафиксированных М. Зубрицким более 100 лет назад.

Ключевые слова: этническая культура, традиционная культура, народная архитектура, традиционное жилище, ритуал, обычаи.